

Foto: Agneta Andersson

Ur innehållet

Marknaden för ekologiska livsmedel
Håll låda så det ger eko!
Vad är parallellodling?

Bjud inte parasiterna på fest
Intryck från en studieresa

Marknaden för ekologiska livsmedel

DALARNA OCH GÄVLEBORG

- **Alternativa grödor** – aktuella aktiviteter hittar du på www.alternativaprodukter.se
- **Årets lantbruksföretag 2009** i Gävleborgs län – lantbruket i framtiden. Wij trädgårdar, Ockelbo, 13 september.
Kontaktperson: Anna Backlin
026-17 11 34

JÄMTLANDS LÄN

- **Studieresa för grönsaks- och bär-odlare**, 29 juni- 1 juli. Resan går till Närke och Västra Götaland och vi besöker grönsaksodlingar och bär-odlingar. Kostnad 1500 kronor.
Anmälan görs till Liv Ekerwald
070-350 16 61
liv.ekerwald@astradgard.se
- **Fältvandringar vallodling**
Föllinge 23 juni, Hammarstrand 25 juni, Jormvattnet 2 juli.
För mer information om tid och plats gå in på www.rikareodlingslandskap.se eller kontakta Agneta Andersson
063-14 60 48.

Råd till grönsaks- och bär-odlare i Dalarna och Gävleborg

Inom projektet "Mera Grönt" som är gemensamt för Dalarna och Gävleborg finns möjlighet till rådgivning om du har eller håller på att starta en yrkesmässig ekologisk odling av grönsaker och/eller bär.

För rådgivning inom Gävleborg ta kontakt med Karin Ellgardt 026-17 11 24, karin.ellgardt@lansstyrelsen.se

Om du bor i Dalarna kontakta Kristina Homman, 023-818 29, kristina.homman@lansstyrelsen.se

Marknaden för ekologiskt producerade livsmedel har sett ljus ut under de senaste åren. Beräkningar visar att försäljningen ökat med cirka 40 % under 2008. I praktiken innebär det att det finns utrymme för fler ekologiska producenter.

Bevakning i media

Varje vecka finns något om ekologiska livsmedel i våra olika medier. Det är en het trend bland kockar att servera ekologiskt. Det märks inte minst i matlagningsprogrammen på TV. De stora dagligvarukedjorna har speciella sortiment för ekologiska livsmedel. Allt detta har påverkat försäljningen positivt. Marit Paulsen får dock också uttrycka sin skepsis, liksom Lars Bergström på SLU, för att ge en slags balans i tillvaron.

Tydliga marknadssignaler behövs

Hilda Runsten, LRF, skrev i förra numret av Ekobruk Norr om den undersökning som gjorts bland medlemmarna om viljan till att lägga om produktionen till ekologisk. Producenterna vill ha:

1. Kunskap, alltså bättre rådgivare med mer praktisk erfarenhet.
2. Förebilder, vilket får tolkas som kollegor som lyckats bra med sin ekologiska produktion.
3. Tydligare marknadssignaler, både från producentföreningar och konsumenter.

I Ekologiska Lantbrukarnas rapport, Växande marknad, går det bl a att läsa att den ekologiska mjölkproduktionen ökat men att det ändå

uppkom en bristsituation under 2007. Denna skulle ha kunnat avväjas genom att ge tydligare prissignaler till producenterna. Pristillägget för ekologisk mjölk har tidigare legat stadigt på ca 50 öre. Under 2007 antogs en ny princip, att ekotillägget skulle fortsätta vara lika stort räknat i procent på grundpriset. Trots detta uppfattades pristillägget som för litet för många av dem som stod inför beslutet att lägga om produktionen eller inte. Pristillägget ska räcka både till högre kostnader och lägre avkastning.

Väl utvecklad försiktighetsprincip

Marknaden är växande och därför är det läge för tydligare prishöjningar till producenterna. Lantbrukare har allt sedan pristillägg för ekologiska produkter infördes varit tveksamma till om prisskillnaden håller i sig till den dag deras produkter är ute på marknaden – man vet vad man har men inte vad man får. Dessa tider verkar vara förbi, såväl för mjölkproducenter som för spannmålsodlare och svinproducenter.

Att vara försiktig är bra, men när marknaden efterfrågar hållbart producerade varor så går försiktighet och produktion att kombinera.

Berit Löfgren
Länsstyrelsen Gävleborg

EKObruk

Tidningen är ett samarbetsprojekt inom miljöprogrammet för jordbruket i Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland, Jämtland, Gävleborg och Dalarna. Tidningen finansieras gemensamt av Sverige och EU, ukommer med fyra nr/år och vänder sig till dig som är intresserad av ekologiskt lantbruk. Detta nummer sänds till alla som sänt in ansökan om ekologisk produktion 2008.

Kostnadsfri prenumeration kan beställas hos Gun Bernes fax 090-786 81 62, postadress se nedan eller via e-post gun.bernes@njv.slu.se

Adress: EKO-bruk Norr, SLU/NJV, 901 83 UMEÅ

Ansvarig utgivare: Mats Hindström
Länsstyrelsen Gävleborg, 026-17 11 33

Grafisk Form: EnalInfo, Odeshög

Tryck: Elanders Sverige AB

Redaktionskommitté:

Gun Bernes, SLU Grovfodercentrum, 090-786 87 44
Berit Löfgren, Länsstyrelsen Gävleborg, 026-17 11 36
Erik Köpmans, Länsstyrelsen Dalarna, 023-818 35
Agneta Andersson, Länsstyrelsen Jämtland,
063-14 60 48

Anna Tjell, Länsstyrelsen Västernorrland,
0611-34 90 12

Per-Göran Persson, Länsstyrelsen Västerbotten,
090-10 82 55

Anja Johansson, Länsstyrelsen Norrbotten,
0920-962 74

Håll låda så det ger eko!

Ekolådor blir ett allt populärare fenomen. Här presenteras några exempel på hur man kan göra.

Grönsaker från Ås

Säsongen 2008 var vår första och gensvaret har varit stort - 400 personer har anmält intresse och köpt grönsakslåda en eller flera gånger, berättar Liv Ekerwald från Ås Trädgård. Det var runt hundra lådor per vecka från augusti till jul.

Kunden får välja mellan stor eller liten låda och om de vill ha en låda med eller utan potatis. Morötter och lök finns alltid med men i övrigt varierar innehållet över säsongen. Tanken är att vi ska producera det mesta själva på Ås Trädgård men vi kompletterar med sådant vi har svårt att odla, t ex jordärtskocka och svartrot och grönsaker som tar slut - efterfrågan blev större än vad vi räknat med. Vi köper in via grossist från Samodlarna. Lådorna kostar 150 kr för liten låda och 200 kr för en stor. Av det är 50 kr administrationskostnad. Kundernas beställningar håller vi reda på via ett dataprogram som vår son Gunnar Olsson har gjort.

Vi skickar alltid med ett brev med varje låda och berättar vilka grönsaker vi själva odlat och från vilken odlare vi köpt in. Tydligheten mot kunden är jätteviktig. I lådorna finns också recept som inspiration. Kunderna uppskattar att bli överraskade. En kund hade t ex aldrig ätit palsternacka innan och blev mycket förtjust. Då är recepten viktiga.

Vi kör lådorna till ett tjugotal utlämningsställen, t ex arbetsplatser där vi har en kontaktperson. De flesta ställena ligger i Östersund ca 1 mil från vår odling i Ås. Vi kör också till

de större samhällena runt Östersund men begränsar oss till en radie på ca 2,5 mil. Vi har sagt nej till att åka längre, berättar Liv Ekerwald.

Nu är vårbruket igång och vi sår mer av de grönsaker som tog slut i höstas. För målet är ju att klara av att fylla lådorna helt med egna grönsaker - men det beror ju på efterfrågan!

Lyxlådan från Fåker säljer stort

Lyxlådorna av kött går allra bäst att sälja. De blir fulltecknade på en gång. Köttfärslådorna kräver mer arbete för att få sålda, berättar Mats Hallquist från Fåker några mil söder om Östersund. Han har satsat på att sälja köttlådor från egen uppfödning av KRAV-tjurar. I januari i år började han att marknadsföra och sälja sitt kött via Ekobeställarna på Internet. Ungefär två tjurar per månad har han sålt.

Slakt, hängmörning i tio dagar och styckning sker på Jämtlandsgården i Hamnerdal. Mats är själv med och packar köttet i lådorna för att säkerställa så kunden får rätt produkter i rätt mängd. Transporten till de två utlämningsställena sker med kylbil från Schenker. När det är dags för utlämning finns Mats på plats. Han kan i vissa fall leverera direkt till kund om de bor efter hans körsträcka. Kundrelationerna är viktiga.

Varje tjur ger ca 30 lådor. Pris per kg kött varierar mellan 258 kr och 75 kr beroende på lådans storlek och innehåll. Man kan välja på sex olika lådor: **Lyxlåda** på 6 kg med filé, entrecote och biff.

Nötlåda på 6 eller 10 kg med innehåll av innanlår/rostbiff, högrev/bog, fransyska/ytterlår/rulle samt köttfärs.

Gryt/köttfärslåda på 6 kg innehåller grytbitar och köttfärs.

Köttfärslåda på 5 resp 10 kg.

Storlek och innehåll i lådorna bestämdes efter kontakt med Bonna-kött som hållit på längre i branschen. Många hushåll har inte frys-möjligheter för stora mängder kött. Ett kvarts djur innebär ca 75 kg kött och det kan lätt bli för mycket för ett ensamhushåll!

Jag lägger i ett brev i varje låda där jag berättar om hur köttet ska hanteras för bästa resultat. Hela köttbitar typ stekar ska möras ytterligare 5 dagar i kylskåp innan det tillagas eller fryses in. Köttfärsen däremot ska in i frysen direkt. Jag berättar också om hur djuret fötts upp, säger Mats. Jag har funderat på recept men är inte där ännu. Kanske kan olika säser bli ett komplement, liksom korv. Jag har gjort ett prov med vitlöks- och grönpepparkorv. Den ska med som dragplåster vid olika evenemang för att locka fler kunder.

Nu kommer jag att utvärdera hantering, försäljning och kundnöjdhet för att eventuellt göra justeringar inför hösten. Jag funderar bl a på att investera i ett eget släp med kylaggregat för att komplettera utlämningsställena, berättar Mats Hallquist.

Agneta Andersson

Rekolådan

Rekolådan i Ångermanland ek. för. erbjuder prenumeration på en låda fylld med KRAV-certifierade grönsaker, rotfrukter, saft, ägg och potatis direkt från ett antal gårdar i Ångermanland. Var tredje vecka, från början av augusti till och med december, levereras de förbeställda lådorna till överenskomna utlämningsställen i Härnösand, Kramfors, Sollefteå och Örnsköldsvik.

På hemsidan www.rekoladan.com görs beställningar och där finns också recept och information om gårdarna bland annat. Nytt från hösten 2009 är en "familjelåda" som innehåller mer av basmat som potatis, morötter och ägg.

Anna Tjell

Dax för köttlädeutlämning. Mats Hallquist med en av sina kunder.

Vad är parallellodling?

På sistone har många lantbrukare ställt frågor angående parallellodling och vilka regler som gäller i den nya förordningen. Här försöker vi reda ut begreppen så att ingen går miste om något EU-stöd. De lantbrukare som har KRAV-certifierad produktion bör kontakta KRAV om hur deras regler påverkas av förändringarna.

Vad är parallellproduktion?

Parallellproduktion innebär att samma företag har ekologisk produktion parallellt med konventionell produktion. Huvudregeln är dock att parallellproduktion inte är tillåten för djur av samma art eller för grödor av samma sort på samma företag. Sorterna ska lätt gå att särskilja. Syftet med reglerna är att inga jordbruksprodukter felaktigt ska kunna säljas som ekologiska.

Det har visat sig att några jordbruksföretag blivit certifierade som ekologiska trots att de parallellt har både ekologisk och konventionell produktion med samma djurslag. De berörda företagen uppmanas att kontakta sina kontrollorgan för att finna en lösning.

Enda undantaget för en lantbrukare att få bedriva parallellproduktion med djur av samma art har varit om det sker i forskningssyfte. Sedan årsskiftet finns det möjlighet till parallellproduktion också för utbildningsändamål.

Reglerna är oförändrade

Reglerna för parallellproduktion och för särhållning mellan ekologiska och konventionella produkter har varit desamma i många år. Vid årsskiftet 2009 ersattes EU:s förordning om ekologisk produktion av en ny. I denna finns bl a definitioner av jordbruksföretag och produktionsenhet. Definitionerna gjorde att frågan om parallellproduktion kom i fokus, men reglerna för parallellproduktion är fortfarande desamma.

Mindre strikta miljöersättningsregler

För företag som inte har certifierad produktion men som får miljöersättning för ekologiska produktionsformer är reglerna för parallellproduktion mindre strikta. Reglerna för miljöersättningen har inte heller för-

ändrats. För företag som har åtagande från och med 2007 gäller dock att produktionen ska vara ansluten till certifiering för att berättiga till full ersättning. Då ska också samtliga EU-regler för ekologisk produktion följas.

Särhållning av produktionsenheter är en förutsättning

Uppdelningen av jordbruksföretaget i klart åtskilda produktionsenheter är en förutsättning för parallellproduktion. Begreppen jordbruksföretag och produktionsenhet definieras enligt förordningen så här:

Jordbruksföretag: alla produktionsenheter som drivs inom ramen för en enda ledning i syfte att framställa jordbruksprodukter.

Produktionsenhet: alla tillgångar som ska användas inom en produktionssektor, t.ex. produktionslokaler, skiften, betesmark, rastgårdar, byggnader för djur, lagerlokaler för växter, växtprodukter, animalieprodukter, råvaror och alla andra insatsvaror som är relevanta för produktionen.

Produktionsenheter som inte drivs ekologiskt ska hållas åtskilda från dem som drivs ekologiskt. Allt det som ingår i produktionsenheten enligt definitionen ska vara skilt mellan enheterna. Om samma ledning bedriver ekologisk och icke-ekologisk produktion på olika företag, ska både de konventionella och ekologiska företagen underställas kontroll. De ska ha olika produktionsplatsnummer och vara geografiskt och finansiellt åtskilda.

Är det tillåtet att ha ekologisk produktion parallellt med icke-ekologisk?

Ja, men bara om...

- ▶ jordbruksföretaget delas upp i klart åtskilda produktionsenheter för ekologisk och icke-ekologisk produktion.
- ▶ mark, djur och produkter från ekologisk och icke-ekologisk produktion hålls åtskilda från varandra och att det dokumenteras hur detta sköts. Det finns ännu inga riktlinjer för hur dokumentationen ska göras utan producent och kontrollorgan får komma överens i varje enskilt fall.

- ▶ man vid växtodling odlar olika sorter på de olika produktionsenheterna och att dessa sorter lätt kan särskiljas från varandra.
- ▶ man vid djurhållning har olika arter på de olika produktionsenheterna.

Undantag för fleråriga grödor

För fleråriga grödor (grödor som kräver en odlingsperiod på minst tre år) kan parallellodling tillåtas även av sorter som inte lätt kan särskiljas om ytterligare villkor uppfylls:

- ▶ Produktionen ingår i en omställningsplan som producenten formellt förbundet sig till. Planen ska visa att omställningen till ekologisk produktion på den sista delen av arealerna ska börja snarast möjligt, senast inom fem år.
- ▶ Lämpliga åtgärder har vidtagits för att garantera att produkterna från enheterna hela tiden hålls åtskilda.
- ▶ Omställningsplanen och kontrollåtgärderna ovan har godkänts av Jordbruksverket. Detta godkännande ska bekräftas varje år efter det att omställningsplanen har inletts.
- ▶ Kontrollorganet underrättas minst 48 timmar före skörden av var och en av de berörda produkterna.
- ▶ Producenten informerar kontrollorganet om vilka mängder som skördats på de berörda enheterna och om hur produkterna hålls åtskilda.

Fler undantag

Parallellodling kan också tillåtas i följande fall:

- ▶ Arealer som är avsedda för jordbruksforskning eller godkänd utbildning, under förutsättning att villkoren ovan är uppfyllda.
- ▶ Vid produktion av utsäde, vegetativt förökningsmaterial och omskolade plantor, om villkoren ovan är uppfyllda.
- ▶ Mark som enbart används för bete.

Shan Solivan
Länsstyrelsen Gävleborgs län

Bjud inte parasiterna på fest

Det är inte bara vi som tycker att sommaren har kommit igång ordentligt nu. Det har också en massa parasiter hos våra husdjur. Sommaren är den årstid då parasiterna ska finna nya värddjur och föröka sig, och nötkreatur och får är för många mycket lämpliga "offer" för deras behov.

I den ekologiska djurhållningen gäller det att sköta djuren så att de inte utsätts för parasitsmitta och att göra detta med minimalt bruk av avmaskningsmedel. Däremot behöver man inte sträva efter fullständig parasitfrihet. Det är obiotiskt. Smitttrycket ska vara såpass att värdjurets motståndskraft utvecklas och håller parasiterna under kontroll, men inte så hög så att tillväxt och hälsa påverkas negativt.

Parasiterna har utvecklat olika strategier

För sin överlevnad har parasiterna utvecklat olika strategier. En del kan bara övervintra i eller på ett värddjur, exempelvis stora magmasken, *Haemonchus*, hos får. Andra måste i sin livscykel leva en del av sitt liv i andra djurarter, t.ex. leverflundror hos nötkreatur och får. Ytterligare andra kan övervintra ute och vänta på nästa betessäsong på betet, t.ex. den tunnhalsade tarmmasken, *Nematodirus*, hos får, och mellanstora magmasken, *Ostertagia*, hos nötkreatur.

Parasiternas olika strategier gör att det inte finns några generellt heltäckande åtgärdsprogram som skyddar mot parasitangrepp. Rådgivningen baseras därför på parasitprov, oftast i form av träckprov från en besättning varefter ett gårdsanpassat program kan läggas upp. Men några moment ingår i alla åtgärdsprogram. De är:

Åtgärder mot parasitangrepp

▶ Se till att djuren inte underutfodras, framför allt avseende protein. Det har visat sig att underut-

Vid avmaskning, läs bruksanvisningen och placera avmaskningsmedlet långt bak i munnen.

fodrade djur lider mer av sina parasiter och ger en högre smittspridning (ägg eller larver) än välutfodrade djur. En hög mjölkproduktion hos moderdjuret ger också avkomman ett bättre skydd.

- ▶ Sträva efter så parasitfria beten som möjligt. Viktigast är det med det första betet på våren. Här gäller att de djur som släpps ut på betet inte själva bär en hög parasitsmitta som förorenar betet och att, med tanke på övervintrande parasiter, betet inte betades av parasitsmittade djur i fjol. För får gäller det att ha kontroll över vad tackorna bär med sig för parasiter ut på vårbetet. Det kan undersökas med avföringsprov. För dikor gäller att kalvarna i allmänhet så länge de diar har ett skydd mot parasiterna, så här rekommenderas att eventuellt parasitprov tas från kalvarna i samband med avvänjning. För medlemmar i Svenska Djurhälsovården ingår sådana parasitundersökningar i medlemsavgiften. För övriga rekommenderas kontakt med gårdens veterinär för ytterligare upplysningar.
- ▶ Betesbyte då betet börjar bli för nedsmittat av parasitlarver, vilket tar upp emot 3 veckor, beroende på väder och djurtäthet. Även andra metoder som leder till nytt bete, t.ex. stripbetning, är positivt.
- ▶ Sambete eller växelbete med andra djurslag minskar betets smitta bl.a. genom att djuren betar varandras gödselrator, där smittan är kraftigast, utan att bli sjuka. Får och nötkreatur drabbas inte av det andra djurslagets parasiter.
- ▶ Ibland kan bruk av avmaskningsmedel bli nödvändigt. Det är tillåtet även i KRAV-anslutna besättningar, men först efter att behovet påvisats genom träckprov eller

veterinär bedömning. Men avmaskning får inte vara en planerad och återkommande del av den ekologiska gårdens antiparasitära program. Andra förebyggande program ska vara de väsentliga (parasitfria beten, betesbyten, god utfodring).

Alternativa behandlingsmetoder

- ▶ En hel del undersökningar har visat att s.k. alternativa avmaskningsmedel, t.ex. vitlökspreparat eller homeopatika har varit verkningslösa. Vissa växter rika på kondenserade tanniner i betet, t.ex. käringtand eller cikoria, kan ha effekt då de ger ett effektivare proteinutnyttjande vilket i sin tur ger höjd motståndskraft. Biologisk krigföring med s.k. rosvampar har i en del fall visat på god effekt. Man matar då lammen eller kalvarna med speciella svampsporer som följer med genom tarmen och ut i avföringen där de utvecklar mycel som fångar in och smälter ner parasitlarver till eget foder. Det kräver dock att mockan ligger kvar ett tag utan att spridas ut av t.ex. regn.
- ▶ Avel på djur med genetiskt god motståndskraft mot parasitangrepp sker på försök i en del länder. I Sverige räknar vi med att avel på djur med god tillväxt på bete fyller delar av samma funktion.
- ▶ Forskning med vacciner pågår, men ännu så länge med svaga resultat.

VIKTIGAST: PARASITFRITT FÖRSTABETE, GOD UTFODRING och GÄRNA TRÄCKPROV FRÅN KALVAR OCH LAMM EFTER MINST 5-6 VECKORS BETESGÅNG.

**Text och Foto: Kalle Hammarberg
Svenska Djurhälsovården**

Ekologisk mjölkproduktion i praktiken

– intryck från en studieresa

Under två dagar i november gjorde ett 40-tal lantbrukare från Gävleborg, Västernorrland och Jämtland en studieresa till några gårdar med ekologisk mjölkproduktion. Intresset låg framför allt på vilka anpassningar som gjorts i byggnaderna för att uppfylla alla regler.

Betet viktigt i Haxäng

Vi började på Broströms lantbruk i Haxäng, Brunflo, där Carl-Åke berättade att han tog över driften och 15 kor från sina föräldrar 1974. Sjutton år senare byggdes en ny lösdrift med mjölkgrup (2x8) för 110 kor och i samband med det la han om till ekologisk produktion. Två robotar finns nu och antalet kor ska öka till 140, även om det tar sin tid då det är svårt att få tag i KRAV-godkända rekryteringsdjur.

Företaget drivs som ett aktiebolag och har utöver Carl-Åke två anställda. Robotarna har inneburit att arbetstiden har minskat en del, men nu är det jour dygnet runt (cirka två larm/vecka nattetid).

Totalt brukas 356 ha, fördelat på 40 markägare och 177 skiften. Gården är i det närmaste självförsörjande på foder och halm genom att odla 90 ha korn, 25 ha vårvet/åkerböna och 60 ha bete. Resten är slåttervall. Foderstaten består av fullfoder samt lite köpt kraftfoder i roboten. Seminerade kvigor går ute med tillgång till halmströdd ligghall. Kalv-

arna har flyttat till ett före detta foderrum för att uppnå bättre hälsa och mindre smittryck.

Mjölkvastningen har sjunkit i år, troligen pga sämre kvalitet på vallfodret. Carl-Åke poängterar att vallfoderkvalitén är extra viktig i ekologisk produktion. Betet är en annan viktig faktor och mjölkorna släpps ut så fort det är grönt. Ofta väljer de att gå ut under dygnets svala timmar. Vatten dricker de inne, så de behöver inte hämtas hem till roboten.

Omläggningen skedde utan särskilda åtgärder mot ogräs. Nu ökar problemen med tistel. Goda erfarenheter finns dock av att åkerböna håller tillbaka tistelns utbredning.

Arbetsmängden är större vid ekologisk produktion, framför allt pappersarbetet, men Carl-Åke anser att det vägs upp av den förbättrade ekonomin.

Byggnadsrådgivarens tips

Robert Åkermo från HS Bygg berättade i bussen mellan besöken bl a att fokus i byggandet nu ligger på storleksrationalisering och/eller ekologisk drift. Roberts råd är att vid en utökning planera uppbyggnaden av besättningen noga. Vid övergång från uppbundet till lösdrift är det bra att kunna flytta in djuren i lösdriften i samband med att de stallas in från betet, då djuren är vana att röra på sig. Med ökad besättningsstorlek blir betesdriften en större utmaning.

En allmän synpunkt är att djurskyddsreglernas minimikrav oftast innebär att det blir för trångt. Ta alltid hänsyn till att kor är flockdjur och utnyttja det naturliga beteendet för att styra djurflödet till/från robot och bete etc. När det gäller val av robot så måste man komma ihåg att utöver inköpspriset räkna med driftskostnaderna. Räkna med 1 m³ vatten per dygn samt el och diskmedel.

Ladugårdar är enligt Roberts uppfattning alltid en kompromiss inom fyra väggar, vilket innebär att det inte finns någon standardlösning som alltid fungerar. Det är viktigt att inför en förändring göra målet klart för sig för att så bra som möjligt kunna nå dit.

En god ekologisk lunch intogs på Åsbygdens naturbruksgymnasium och vi fick information av skolans djurskötare. Därefter berättade Jonas Westling från Milko att de gärna tar in nya ekoleverantörer. Detta är viktigt för att kunna jobba vidare med produktutvecklingen.

Kor på vinterrastning

Anna och Gunnar Lögdberg i Krokomb hade dagen till ära släppt ut de uppbundna korna på rastning. "När vi har finbesök måste det vara lite action", sa Gunnar. På gården finns 30 uppbundna mjölkkor och varannan vecka släpps korna ut någon timme. Det gör att korna blir starka och ger en bra övergång till betessongen. Från år 2011 kommer krav

Carl-Åke Broström i det fina kalvstallet.

Vad vore en studieresa utan plastrockar?!

Rastning av mjölkorna hos familjen Lögberg i Krokom.

på att uppbundna besättningar med mindre än 45 mjölk- eller dikor ska rastas två gånger per vecka under stallperioden.

Anna och Gunnar gick med i KRAV år 2001. De såg en stor resurs i stallgödseln och förstod att det skulle gå bra att odla utan konstgödsel. Man brukar 70 ha och har en fyraårig växtföljd med insädd i korn eller i grönfoder bestående av 40 % åkerböna, 20 % vicker och 40 % vete. Slättervallen plöjs efter år tre och avkastar runt 5 000 kg ts/ha, samma avkastning gäller för grönfodret. Gården har en väl fungerande strategi mot ogräs, bl a tallriksharvas allt som ska plöjas på hösten och sedan vårplöjer man. Detta ger också en positiv växtnäringsseffekt.

Friskare kor efter omläggning

Nästa besök var hos Agneta och Lars-Göran Söderberg, Rödön, som har varit med i KRAV i fem år. Båda jobbar heltid på gården med hjälp av avbytare några dagar per månad. I ladugården finns sedan år 2000 en robot för de 60 korna. Sinkor och dräktiga kvigor går på djupströbädd men en ny avdelning byggs nu med liggbås i stället. I samband med att roboten installerades ökade avkastningen. Erfarenheten av robot är att det är lika mycket jobb som tidigare men det är mer flexibelt. Söderbergs upplever också att korna blivit känsligare på grund av att de mjölkas mer och oftare med roboten. Vid omläggningen till eko sjönk avkastningen från ca 12 000 kg till ca 10 500 kg mjölk per ko och år, men djuren upp-

Agneta Söderberg berättade om sin gård på Rödön.

levs som friskare nu.

Kalvarna diar kon tre dagar, därefter står de i ensambox en vecka innan de går i gemensambox med kalvamma. Söderbergs har dock varit på väg att slänga ut kalvamma många gånger på grund av att kalvarna fått diarré. Kalvar och ungdjur som går på bete första gången får alltid åkerbete.

Gården tillämpar två grovfoder-system, både rundbalar och hackvagn. Stallgödseln sprids i första hand till vallåterväxten. Vid vallbrott används tallriksredskap med gott resultat.

Fjällnära jordbruk

Maj-Lis och Sven-Erik Saur på Ljungavallens gård i Åsarna bedriver jordbruk 400 m över havet. Växtodlingen (vall och grönfoder) lades om till eko 1995. Tio år senare byggdes ladugården om i egen regi från uppbundet till lösdrift. Något som det gick att spara mycket pengar på var att blanda all betong själv. Under byggtiden arrenderades två andra ladugårdar för mjölkorna. Efter byggnationen KRAV-godkändes även

Maj-Lis Saur, Ljungavallen.

mjölkproduktionen. Idag har ladugården en robot mitt i byggnaden, 72 liggbås på ena sidan och foderbord på den andra sidan för 65–70 helårskor. Kalvar och kalvningsboxar huserar i den intilliggande f d höladan. Betesdriften fungerar bra, bl a finns 8 ha betesmark kring ladugården.

Lantbruket drivs som aktiebolag med ytterligare en anställd fyra dagar per vecka. Trots att man tvingas köpa in allt kraftfoder konstaterar paret Saur att produktionen känns rätt och är lönsam även om inte allt gått rätt från början. Exempelvis köptes kor in från två uppbundna besättningar vilket var bortkastade pengar. Dessutom har de upplevt att kvigor är både friskare och mer läraktiga än kor. Kalvarna går i en stor gemensambox med kalvamma, men framöver ska man skilja på mindre och större kalvar. Sinkorna går med de mjölkande korna och får därigenom för näringsrikt foder och blir för feta. Därför kommer dessa också att få gå i en egen grupp. Till sist påpekar Maj-Lis och Sven-Erik att det behövs

Forts. nästa sida

stora fallor vid kraftfoderstationerna för att undvika konflikter mellan kor av olika rang som annars står varandra vilket kan leda till blod i mjölken.

Egna ärter i foderstaten

Resans sista besök var hos Ulf Andersson, Färila. Ulf driver gården tillsammans med en morbror och en anställd, cirka 2,5 årsarbeten. Växtodlingen lades om 1997 och den första ekomjölken levererades 1999. Ladugården har 53 koplats och har sedan 2005 en robot. Mjölkvastningen ökade när roboten installerades. Kvigor och stutar går i kall lösdrift med djupströbbädd. Cirka tio stutar per år föds upp och säljs när de väger 250–300 kg. Kalvarna går till gemensambox med kalvamma direkt efter de tre dyggen med kon i kalvningsboxen. Genom en grind som kalvarna själva styr samsas två grupper om en kalvamma. Kalvningar sker bara under vinterhalvåret. Under sommaren är det tomt i ladugården och en noggrann rengöring genomförs.

Gården är med sina 180 ha i stort sett självförsörjande på foder. Mjölkkorna har tillgång till 15 ha bete och får nytt stripbete varje dag. Växtföljden består av korn med insädd, där efter vall tre år följt av vete eller ärter (200 kg ärt sås med 50 kg havre). Tre år har ärterna tröskats med gott resultat. Skörden syras eller torkas beroende på vattenhalt och krossas till foderautomaterna. På tredjeårsvallen tas bara en skörd. Därefter används en carrier med tallrikar innan plöjning. Detta har haft god effekt mot både tistel och kvickrot. Sådden görs ganska sent för att jorden ska vara varm och ge grödan en snabb uppkomst. Ulf lejer in allt arbete med rundbalning, fastgödselspridning och sådd.

Under 2009 ska man bygga en biogasanläggning som ska producera gårdens behov av el. Den kommer att drivas av gödsel, vallensilage samt bageri- och/eller grönsaksavfall. Investeringen är beräknad till 2,2 miljoner kr och Ulf har blivit beviljad investeringsstöd på 25 % av kostnaden.

Innan vi resenärer skildes åt uttrycktes uppskattande kommentarer

Ulf Andersson, Färila.

om hur trevligt det var med en resa med deltagare från flera län. De gårdar som besöktes var alla välordnade med trevliga lantbrukare som välkomnade oss och delade med sig av sina erfarenheter.

TACK alla Ni som bidragit till den lyckade helheten!

Text och Foto: Anna Tjell och Anna Backlin
Länsstyrelsen Västernorrland resp. Gävleborg

Ett halvår efter att resan genomfördes frågade jag några av deltagarna om deras bestående intryck:

1. Varför följde Du/Ni med på resan?

2. Vad är det bestående intrycket/ största behållningen av resan?

Marie Lundgren & Veronica Wikström,
Lidböle gård, Nordingrå

- Vi åkte med för att få uppslag och idéer både inför omläggning till ekologiskt lantbruk enligt KRAVs regler och ombyggnation av ladugården.
- Kalvavdelningen hos Söderbergs på Rödön var helt fantastisk.

Människorna i Åsarna (Maj-Lis och Sven-Erik Saur) som med sådant

Marie Lundgren och Veronica Wikström.

självförtroende och entusiasm byggt om ladugården i egen regi.

Ulf Anderssons lantbruk som var så välordnat.

Eftersom korna i den egna ladugården är uppbundna fanns förhoppningar om att finna lösningar hos Lögdbergs som de var nöjda med, men de skulle också bygga om till lösdrift med robot.

Det var en bra och trevlig studieresa som gav goda möjligheter till nätverk och erfarenhetsutbyte, inte minst i bussen.

Rune Edholm, Ullånger

- Jag står inför förändringar på gården och är intresserad av att se hur ekologisk produktion fungerar i praktiken. Dessutom ville jag se olika byggnadslösningar och hur betesdriften kan lösas i kombination med robot.

Rune Edholm.

- Resan hade ett bra upplägg som visade på flera varianter av ekologisk mjölkproduktion, men erfarenhetsutbytet i bussen är viktigast.

Många bra lösningar från gårdarna tar jag med mig och foderhanteringen är intressant.

Ombyggnationer för robot visade på många speciallösningar.

Lantbrukarna hade ordning och reda på sina företag och kunde presentera driften på ett bra sätt.

Anna Tjell